

İSLÂM CEZA HUKUKUNDA ÜSTSOYUN ALTSOYA KARŞI İŞLEDİĞİ KASTEN ÖLDÜRME SUÇU VE CEZASI

Prof. Dr. Talip TÜRCAN*
Ömer Osman F. AKTAŞ*

ÖZET

Bu çalışmada, İslâm ceza hukukunda üstsoyun altsoyuna karşı işlediği kasten öldürme suçu ve söz konusu suça bağlanan yaptırım incelenmektedir. İki ana başlıktan oluşan çalışmada, önce üstsoyun altsoyunu kasten öldürmesi suçu ve suça öngörülen ceza ele alınmaktadır. İkinci başlık altında ise, belirtilen suça, üstsoy-altsoy ilişkisi bulunmayan kasten öldürme suçuna göre farklı yaptırım öngörülmesinin cezalandırmanın amaçlarıyla olan ilişkisi tartışılmıştır. Çalışmada İslâm hukukunun klasik kaynakları asıl kabul edilmekle birlikte, çağdaş İslâm ceza hukuku kaynaklarından da yararlanılmıştır. Üstsoyun altsoyunu kasten öldürmesi suçuna ilişkin İslâm ceza hukukunda kabul edilen yaklaşım, ayrıca, Türk Ceza Kanunu'ndaki düzenleme ile kısaca karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kasten Öldürme Suçu, Üstsoy, Altsoy, İslâm Ceza Hukuku, Türk Ceza Hukuku.

* Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı, talipturcan@hotmail.com

* Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Hukuku Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, omerosmanfaruk@gmail.com

THE INTENTIONAL KILLING CRIME COMMITTED BY LINEAL ANCESTORS AGAINST LINEAL DESCENDANTS AND ITS PUNISHMENT IN ISLAMIC CRIMINAL LAW

ABSTRACT

This study, focusing on intentional killing crime committed by lineal ancestors against lineal descendants and its punishment in Islamic criminal law consists of two main titles. Under the first title, to intentionally commit the crime of killing of lineal ancestors against lineal descendants is studied; and under the second title, the relations between the enactment of different criminal sanctions for this crime and the purposes of punishing are analysed. In the study, contemporary studies are used besides the classical sources of Islamic law as well. The approach taken by the Islamic criminal law related to intentional killing crime committed against lineal descendants by lineal ancestors and its punishment are also compared briefly with arrangement in the Turkish Criminal Code.

Key Words: Crime of Intentional Killing, Lineal Ancestors, Lineal Descendants, Islamic Criminal Law, Turkish Criminal law.

GİRİŞ

İslâm ceza hukukunda üstsoy (usûl) tarafından altsoya (furû') karşı işlenen kasten öldürme suçları özel olarak düzenlenmiştir. Üstsoy ile anne-baba ve her iki taraftan yukarı doğru tüm dedeler ve nineler kastedilmektedir. Altsoy ise, çocuklar ve aşağıya doğru tüm torunları kapsamaktadır.¹ Üstsoy ve altsoy tabirleriyle, yalnızca kan hısımları kastedilmekte olup, kayın hısımlığına ve evlat edinme sebebiyle oluşan hısımlığa dayanan üstsoy-altsoy ilişkisi kasten öldürme suçu bakımından bir özellik taşımamaktadır. Bu çalışmada, çağdaş araştırmalarda yeterince incelenmeyen üstsoyun altsoya karşı işlediği kasten öldürme suçu ve ona bağlanan yaptırım meselesi İslâm ceza hukuku temelinde ve yeterli ölçüde de Türk ceza hukuku ile mukayeseli bir biçimde ele alınacaktır.

İslâm ceza hukukunda üstsoyun altsoya karşı işlediği kasten öldürme suç ve cezasını konu edinen bu çalışma, iki ana başlıktan oluşmaktadır. İlk başlık altında üstsoyun altsoya karşı öldürme suçunu kasten işlemesi ve ikinci

¹ el-Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd, *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertibi's-Şerâi'*, Tahkîk: Alî Muhammed Muavvîd ve Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2010, c. X, s. 241; en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref, *Ravdatu'l-Tâlibîn ve Umdetu'l-Muftîn*, Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut 1991, c. IX, s. 150; ez-Zeylaî, Fahrüddîn Usman b. Alî, *Tebyînu'l-Hakâik fî Şerhi Kenzi'd-Dekâik*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ty., c. VI, s. 105.

başlık altında da söz konusu suça farklı yaptırım öngörülmesinin cezalandırmanın amaçlarıyla olan ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada İslâm hukukunun klasik kaynakları yanında çağdaş eserlerden de yararlanılmıştır. Ayrıca üstsoyun altsoya karşı işlediği kasten öldürme suç ve cezasına ilişkin İslâm ceza hukukunun benimsediği yaklaşım, Türk Ceza Kanunu'ndaki düzenleme ile kısaca mukayese edilmiştir.

1. Üstsoyun Altsoyu Kasten Öldürmesi

İslâm ceza hukuk doktrinde üstsoyun altsoyu kasten öldürmesinin kasten öldürme suçunu oluşturduğu hususunda görüş birliği mevcuttur. Bununla birlikte, çoğunluk görüşü, üstsoy olma niteliğinin, İslâm ceza hukukunda kasten öldürme suçuna bağlanan kısas cezasını düşüreceği yönündedir. Çoğunluk hukukçular (cumhûr), üstsoy tarafından altsoya karşı işlenen kasten öldürme fiilinin suç niteliğinin değişmeyeceği ve uhrevî bakımdan sorumluluğun devam edeceği; fakat cezasının –yetkili organın takdirine bağlı olarak- kısastan ta'zîre dönüşeceği ve aynı zamanda suçluya kısasa bedel olarak diyet (tazminat) ödeme yaptırımının uygulanacağı görüşündedirler. Azınlık görüşü temsil eden hukukçular ise, kasten öldürme suçunun cezalandırılma biçiminin suçun üstsoy tarafından kendi altsoyuna karşı işlenmesi halinde de değişmeyeceği; kısas cezasının, aralarında üstsoy-altsoy ilişkisi bulunmayan insanlara uygulanmasını emreden düzenlemeye herhangi bir istisna getirilmeksizin aynı şekilde tatbik edileceği kanaatindedirler. Onlara göre, İslâm ceza hukukunda kasten öldürme suçu bakımından üstsoya özel bir düzenleme mevcut değildir.²

Hanefî, şâfiî ve hanbelî hukukçuların teşkil ettiği çoğunluk, üstsoyun altsoya karşı işlediği kasten öldürme suçuna kısas cezasının uygulanmayacağı görüşünü başka delillerin yanı sıra, özellikle ve öncelikle Hz. Peygamber'in "Baba, çocuğuna karşılık öldürülmez/kısas edilmez"³ biçimindeki sözüne dayandırmaktadırlar. Çoğunluğa göre Hz. Peygamber'in bu sözü, altsoyunu öldüren üstsoya kısas cezasının uygulanmayacağı hususunda mutlaktır. Üstsoy altsoyunu kasten öldürdüğünde, ona karşılık kısas edilmez. Çünkü üstsoy, altsoyun varlık sebebidir. Bu itibarla, altsoyun ölümünün üstsoyun yokluğu için sebep kılınması kabul edilemez. Esasen ana-babaya itaati ve ihsânı emreden

² İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed, *el-Muğnî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut ty., c. IX, s. 359.

³ İbn Hanbel, Ahmed, *el-Musned* Tahkîk: Şuayb el-Arnavut ve Âdil Murşid, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1995, c. I, s. 292; ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, Diyât 6; İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, Diyât 22; et-Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, Diyât 9.

âyetler⁴ dikkate alındığında altsoyun, üstsoya zarar verici ve eziyet edici bir duruma hiçbir gerekçeyle sebep ya da vasıta olamayacağı anlaşılmaktadır. Altsoyun üstsoyuna doğrudan zarar veremeyeceğini ve eziyet edemeyeceğini emreden düzenlemelerden, buna, işaretin delâletiyle, dolaylı olarak da yol açmaması gerektiği anlaşılmaktadır. Kısas hakkı, doğrudan üstsoyun işlemiş olduğu suçtan kaynaklanmakla birlikte, ana-babaya itaati ve ihsânı emreden âyetlerden ötürü, mağdur olan altsoyun ya da onun adına vârislerinin söz konusu hakkı, üstsoy suçlu da olsa, ona karşı kullanmaları kabul edilemez.⁵

Çoğunluk hukukçular, benimsedikleri görüşe, ayrıca, biri delilden kaynaklanan diğeri de suçun manevî unsurunda açığa çıkan iki şüpheliyi kanıt göstermektedirler. Zira İslâm ceza hukukunda had ve kısas cezaları, türü ne olursa olsun, en alt düzeyde de olsa, bir şüphelinin varlığı halinde düşer, yerlerine başka yaptırımlar uygulanır. Buna göre çoğunluk hukukçular, Hz. Peygamber'in, varlıklı olduğu halde babasının kendi malından yararlandığını söyleyerek şikâyette bulunan kimseye, "Sen ve malın babana aitsiniz"⁶ sözünü ve aynı anlamı içerebilecek diğeri bir kısım hadisleri⁷ dikkate alarak delilden kaynaklanan şüphelinin varlığına kanaat getirmişlerdir. Şöyle ki, hadiste/hadislerde ifade edilen husus her ne kadar hakikî değil, mecâzî bir temlik de olsa, baba ve çocuğu arasında cüz'îlik (babanın parçası olma) ilişkisinin bulunduğuna dair bir şüphe barındırmaktadır. Nasıl ki kişi kendisini öldürdüğünde kısas cezası uygulanmıyorsa, sahip olduğu parçasını öldürdüğünde de kısas cezasının uygulanmaması gerekir.⁸ Yani, çocuğun babadan bir parça olması, kısas cezasını düşüren bir şüpheye yol açmaktadır. Altsoyunu kasten öldüren üstsoya kısas cezasının uygulanamayacağını gösteren bir diğeri şüphe ise, suçun manevî unsurunda açığa çıkmaktadır. Onlara göre

⁴ İsrâ 17/23, 24; Lokman 31/14.

⁵ es-Serahsî, Ebû Bekr Şemsu'l-Eimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl, *el-Mebsût*, Tahkîk: Muhammed Hasen İsmâil eş-Şâfî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2001, c. XVI, s. 111; ez-Zeylaî, c. VI, s. 105; İbn Muflih, Ebû İshâk Burhânuddin İbrâhîm b. Muhammed, *el-Mubdi' fi Şerhi'l-Mukni'*, Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut 1982, c. VIII, s. 673; eş-Şirbînî, Şemsuddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Maâni Elfâzi'l-Minhâc*, Daru'l-Fikr, Beyrut ty., c. IV, s. 18. Ayrıca bkz. Ebû Zehra, Muhammed, *el-Cerîme ve'l-Ukûbe fi'l-Fikhi'l-İslâmî: el-Ukûbe*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire ty., s. 374; Aktaş, Ömer Osman Faruk, *İslâm Ceza Hukuku Hükümlerinin Uygulanmasında Akrabalığın Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010, s. 50.

⁶ İbn Mâce, Ticârât 64.

⁷ "İnsanın yediği en güzel şey kazancıdır, çocukları da onun kazancındandır". Bkz. Ebû Dâvûd, Suleymân b. Eş'âs b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî, *es-Sunen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, Buyû' 77. "Çocuklarınız kazancınızdandır. O halde çocuklarınızın mallarından yiyin". Bkz. Ebû Dâvûd, Buyû' 77; en-Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Alî b. Şuayb, *es-Sunen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, Buyû' 1; İbn Mâce, Ticârât 64.

⁸ es-Serahsî, c. XVI, s. 110; el-Kâsânî, c. X, s. 242-243; İbn Kudâme, c. IX, s. 359-360; en-Nevevî, *el-Mecmû'*; Dâru'l-Fikr, Beyrut ty., c. XVIII, s. 362-363.

üstsoyun, mesela bir babanın çocuğunu kasten öldürdüğüne dair emâreler bulunsa bile, onun yaratılıştan çocuğuna karşı beslediği karşılıksız sevgi ve şefkatin büyüklüğü öldürme kastında bir şüphe doğuracak ölçüdedir. Söz konusu şüphe sebebiyle baba bakımından kısas cezasının düşürülmesi, had ve kısas cezalarının şüphe sebebiyle düşürüleceğini öngören ilkenin bir gereğidir.⁹ Ne var ki, üstsoyun sevgi ve şefkatini, kasıta şüphenin varlığı için yeterli bir kanıt sayan çoğunluk görüşünün, manevî unsuru kesin olarak tespit edilemeyen bir öldürme suçunun nasıl teşekkül ettiğini izah etmesi gerektiği açıktır.

İslâm ceza hukuk doktrininde çoğunluk görüşü, aynı zamanda Hz. Ömer'den nakledilen bir uygulamaya da dayanmaktadır. Buna göre Mudlicoğulları'ndan bir kimse öfkelenip oğlunun bacağını kılıçla yaralamış ve o da bu yara sebebiyle ölmüştür. Olay Hz. Ömer'e götürülünce, Hz. Ömer, “Şayet Hz. Peygamber'in babanın oğluna karşılık kısas edilmeyeceği sözünü işitmemiş olsaydım, sana kısas uygularım”¹⁰ demiş ve fiilde kasıt bulunmasına rağmen kısastan vazgeçip, ona bedel olarak, babanın diyet ödemesine hükmetmiştir.¹¹

Çoğunluk, kasten öldürme suçuna bağlanan kısas yaptırımının meşru kılınmasında gözetilen amacın (uygulanması yoluyla ulaşılabilecek bireysel ve toplumsal faydanın), üstsoy tarafından altsoyuna karşı işlenen kasten öldürme suçu bakımından geçerli olmadığını da bir gerekçe olarak ileri sürmektedir. Kısas cezasının meşru kılınması kişilerin suç işlemekten alıkonulması suretiyle hayat hakkının korunmasıdır. Üstsoy bakımından böyle bir tedbire lüzum yoktur. Üstsoy, altsoyunu kasten öldürmeme hususunda zaten yeterli sevgi ve şefkat barındırmaktadır.¹²

Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki, üstsoyun altsoyunu kasten öldürmesi halinde İslâm ceza hukuk doktrininde çoğunluk görüşü kısas cezasının düşeceği, cezanın ta'zîre dönüşüp, kısasa bedel olarak da diyet

⁹ ez-Zeylaî, VI, 105; İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Umer b. Abdilazîz ed-Dımaşkî, *Reddu'l-Muhtâr ale'd-Durri'l-Muhtâr*, Dâru lhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut ty., c. V, s. 342.

¹⁰ Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh el-Asbâhî el-Himyârî, *el-Muvatta'*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, Ukûl 10; İbn Hanbel, c. I, s. 257.

Hadisin farklı bir rivayetinde Hz. Ömer'in yukarıda aktarılan sözü yer almamaktadır. Bkz. İbn Mâce, Diyat, 14.

¹¹ eş-Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs, *el-Umm*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1990, c. III, s. 36; el-Mâverdi, Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb, *el-Hâvi'l-Kebîr*, Tahkîk: Alî Muhammed Muavvîd ve Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994, c. XII, s. 22; es-Serahsî, c. XVI, s. 109.

¹² es-Serahsî, c. XVI, s. 111; el-Kâsânî, c. X, s. 241-242.

ödeneceği biçimindedir.¹³ Üstsoya ta'zîr cezası uygulanmasının ise, yetkili organın takdirinde olduğu belirtilmelidir.¹⁴

İslâm ceza hukuk doktrininde azınlık görüşü kasten altsoyunu öldüren üstsoyun diğer kasten öldüren kimseler gibi kısasla cezalandırılacağını ilke olarak benimsemekle birlikte, mâlikî hukukçular kastın tespitinde başvurulacak kriterin üstsoy lehine nitelikli olmasını aramaktadırlar. Zâhirî hukukçuların yanı sıra, İbn Nâfi', İbn Abdilhakem ve İbnü'l-Munzir gibi bir kısım hukukçular altsoyunu kasten öldüren üstsoyun da yabancı bir kimseyi kasten öldüren suçlu gibi kısasla cezalandırılacağı görüşündedirler. Onlara göre kısası emreden Kitâb ve Sünnet hükümlerini üstsoy lehine tahsîs etmek için bir delil bulunmamaktadır.¹⁵ Mâlikî hukukçulara göre ise, ilke olarak üstsoya kısas cezası uygulanabilmekle birlikte, onun kastını gösteren emâreler çok açık olmalıdır. Şöyle ki, mâlikîler "Baba, çocuğuna karşılık öldürülmez/kisas edilmez" biçimindeki hadisi sahih kabul etmedikleri¹⁶ gibi, Hz. Ömer'den nakledilen uygulamayı da kendi görüşlerini destekleyen bir delil olarak yorumlamaktadırlar. Hz. Ömer'in babaya kısas uygulamaması, onlara göre, öldürmede babanın açık kastının bulunmamasından ötürüdür.¹⁷ Mâlikî hukukçular, üstsoyun altsoyunu yere yatırarak bıçak ya da kılıçla boğazını kesmesi gibi suç kastını çok açık gösteren emâreler olmadığı sürece, üstsoyun sevgi ve şefkatinin büyüklüğünü dikkate alarak, üstsoyun altsoyuna karşı işlediği öldürme fiillerini hataen öldürme biçiminde niteleme eğilimindedirler.¹⁸ Bir mâlikî hukukçu olan İbnü'l-Arabî, çocuğun hiçbir biçimde babasının yokluğuna sebep olamayacağı yolundaki çoğunluk görüşünün anlamsızlığına dikkat çekmekte ve babanın kısasla cezalandırılmasına çocuğun değil, kendi

¹³ el-Kâsânî, c. X, s. 246; Dâmâd, Şeyhîzâde Abdurrahman b. Muhammed, *Mecmau'l-Enhur fî Şerhi Multeka'l-Ebhur*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, by. ty., c. II, s. 619, 648; İbn Âbidîn, c. V, s. 344.

¹⁴ el-Mâverdî, c. XII, s. 23.

¹⁵ İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd, *el-Muhâllâ bi'l-Âsâr*, Tahkîk: Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Fikr, Beyrut ty., c. VIII, s. 205, c. X, s. 245; İbn Kudâme, c. IX, s. 359.

¹⁶ el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1986, c. II, s. 251.

¹⁷ İbn Ruşd el-Cedd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Beyân ve't-Tahsîl*, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1988, c. XV, s. 470; İbn Ruşd el-Hafîd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, *Bidâyetu'l-Muctehid ve Nihâyetu'l-Muktesid*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 2004, s. 838; ed-Desûkî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Arafê, *Hâşiyetu'd-Desûkî ale'ş-Şerhi'l-Kebîr*, Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, by. ty., c. IV, s. 242.

¹⁸ Sahnûn b. Saîd et-Tenûhî, *el-Mudevvenetu'l-Kubrâ*, Dâru Sâdır, Mısır ty., c. VI, s. 228-229; İbn Ruşd el-Hafîd, s. 839; el-Kurtubî, c. II, s. 250.

işlediği fiilin sebep olduğunu belirtmektedir.¹⁹ Bu itibarla mâlikî doktrinde suç kastı çok açık biçimde tespit edilebildiğinde üstsoya altsoyunu öldürmekten ötürü kısas cezası uygulanır. Kastın bulunmaması halinde ise, üstsoyun ağırlaştırılmış diyet ödemesi gerekmektedir.²⁰

Mâlikî hukukçuların benimsedikleri yaklaşımın çoğunluk ve azınlık görüşleri arasında orta yolu temsil ettiği görülmektedir. Hayatın olağan akışı içinde beklenilecek bir durum olmamakla birlikte, nadiren de olsa, çeşitli sebeplerle –intikam, nafakadan kurtulma vb.- üstsoyun altsoyunu öldürmesi olayları meydana gelmektedir. Çağdaş İslâm ceza hukuku doktrinde de mâlikî hukukçuların orta yolu temsil eden görüşlerinin daha âdil bir çözüm olduğu hususunda bir kanaat bulunmaktadır.²¹

İslâm ceza hukukunda altsoyun, üstsoyunu kasten öldürmesi haline ilişkin istisnaî bir düzenleme söz konusu değildir. Doktrinde bu, altsoyun üstsoya karşı sevgisinin, üstsoyda olduğu gibi karşılıksız olmayabileceği; sırf üstsoyu olduğu için değil, ondan gelecek olan belli menfaatlardan kaynaklanabileceği gerekçesine dayandırılmıştır.²² Yani klasik dönem İslâm hukukçuları, üstsoy ile altsoyun birbirlerine karşı olan sevgileri arasında nitelik farkı bulunduğunu düşünmektedirler.

Türk Ceza Kanunu (TCK)'nda kasten öldürme suçunun cezası müebbet hapidir.²³ Bununla birlikte suç üstsoy tarafından altsoyuna karşı işlendiğinde ceza ağırlaştırılmış müebbet dönüştürülmüştür.²⁴ Eski Türk Ceza Kanunu'nda ise, kasten öldürme suçunun cezası 24 yıldan 30 yıla kadar hapis iken,²⁵ üstsoy tarafından altsoyuna karşı işlenmesi halinde idamdı.²⁶ Eski ve yeni kanunların düzenlemeleri arasında bir paralellik bulunduğu görülmektedir. Türk Ceza Kanunu üstsoyun altsoyunu öldürmesini nitelikli öldürme olarak kabul etmiş ve cezayı ağırlaştırmıştır. Zira söz konusu düzenleme, altsoyunu kasten öldüren kimsenin iradesindeki kötülüğün ve acımasızlığın daha büyük olması yanında, mağdurun üstsoyundan böyle bir kötülüğü beklemeyeceği için savunmasız

¹⁹ İbnu'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Tahrîc ve Ta'lik: Muhammed Abdulkâdir Atâ', Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1988, c. I, s. 94-95.

²⁰ el-Bâcî, Ebu'l-Velîd Suleymân b. Halef b. Sa'd et-Tucibî, *el-Muntekâ*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Beyrut ty., c. VII, s. 105-106.

²¹ Ebû Zehra, 375; Avvâ, Muhammed Selim, *Fî Usûli'n-Nizâmî'l-Cinâiyyi'l-İslâmî*, Dâru'l-Maârif, Kahire 1983, s. 249-250. Ayrıca bkz. Aktaş, s. 51.

²² el-Kâsânî, c. X, s. 241-242.

²³ TCK, md. 81.

²⁴ TCK, md. 82/1-d.

²⁵ 765 Sayılı TCK, md. 448

²⁶ 765 Sayılı TCK, md. 450/1.

olacağı düşüncesine dayanmaktadır.²⁷ Ayrıca burada Türk Ceza Kanunu'nun üstsoy ve altsoy ile eş veya kardeşe karşı işlenen kasten öldürme suçlarını aynı hükme tâbi kıldığını²⁸ da belirtmemiz gerekir.

Görüleceği üzere İslâm ceza hukuku ile Türk ceza hukukunun üstsoy tarafından altsoyuna karşı işlenen kasten öldürme suçuna ilişkin düzenlemeleri arasında önemli bir yaklaşım farkı bulunmaktadır. İslâm ceza hukukunda çoğunluk görüşü üstsoy lehine, onun sevgi ve şefkati yanında, ağır ceza vermenin kazandıracağı bireysel ve toplumsal bir fayda bulunmadığını da dikkate alarak, genel düzenlemeye göre daha hafif bir yaptırımı tercih etmiştir. Türk ceza hukukunda ise, yakınların birbirini kasten öldürmesi iradedeki kötülük ve acımasızlığın büyüklüğüne ilişkin bir gösterge sayılmış, bunun yanı sıra, öldürülen yakının savunmasızlığı da cezanın ağırlaştırılması hususunda bir gerekçe kabul edilmiştir.

2. Üstsoyun Altsoyuna Karşı İşlediği Kasten Öldürme Suçuna İlişkin Özel Düzenleme ve Cezalandırmada Gözetilen Amaçlar

Cezalandırmada gözetilen amaçlar korunan hukukî değerlerle doğrudan ilgilidir. Ceza hukuku düzenleri gözettikleri amaçlar dikkate alınarak incelenebilir ve aralarında karşılaştırmalar yapılabilir. Zira cezalandırmada gözetilen amaçlar, ceza hukuku düzenlerine belli bir karakter kazandıracak ölçüde ceza kurallarının içeriğini belirleyici bir etkiye sahiptir. Ceza hukukunun tarihsel gelişim sürecinde cezalandırmanın amaçlarına dair çeşitli teoriler ileri sürülmüştür.

Cezalandırmanın amaçlarına ilişkin geliştirilen teoriler mutlak, nisbî ve karma olmak üzere üç kısımda incelenebilir.

Mutlak teoriler cezalandırmayı bizatihi bir amaç olarak gören teorilerdir. Keffâret ve adâlet teorileri mutlak teoriler kapsamında tasnif edilmektedir. Keffâret teorisi, suçlunun suç işlemek suretiyle bireylere ve topluma yaptığı kötülükten ötürü cezalandırılmayı hak ettiği düşüncesine dayanmaktadır. Suçlunun, işlediği kötülüğün keffâreti olarak cezalandırılması, toplumla arasındaki hesabı kapatıcı ve insanların şahsî olarak intikam alma hislerini yatıştırıcı bir işlev görür.²⁹ Zira insanlarda, yapısal olarak, kendilerine kötülük yapan kimseye onun bedelini ödetme içgüdüğü vardır. Söz konusu beşerî eğilimin önüne geçilmezse, suç mağduru olan herkes cezalandırma

²⁷ Polat, Ahmet Zeki, *Öğreti ve Uygulamada Adam Öldürme Suçları*, Alfa Yayınları, İstanbul 1999, s. 82; Hakeri, Hakan, *Kasten Öldürme Suçları (TCK md. 82-83)*, Ankara 2006, s. 232.

²⁸ TCK. md. 82/1-d.

²⁹ Erem, Faruk/Danışman, Ahmet/Artuk, M. Emin, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yayınları, Ankara 1997, s. 684; Centel, Nur, *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, Beta Basım, İstanbul 2001, s. 444.

hakkını kendi yetkisinde görüp, ihkâk-ı hak peşinde koşacak ve dolayısıyla toplum düzeni ve güvenliği bozulacaktır. Bu itibarla hukuk kurallarına yönelik toplum desteğini sağlamak için cezanın acı verici niteliğini öne çıkarmak gerekli olmaktadır. Özellikle cezaların ileriye dönük amaçlarının uygulanma imkanının bulunmadığı toplumsal düzenlerde cezalandırmanın ödetici yanından vazgeçilemez.³⁰ Adâlet teorisine göre ise, suçlunun cezalandırılmasından amaç, adâletin gerçekleştirilmesidir. Çünkü ortada bir suç varsa, onun bir cezasının da olması gerekir. Suçun cezalandırılmaması, adâlet ilkesiyle bağdaşmaz.³¹

Nisbî teoriler, cezalandırmanın amacı olarak, keffâret ve adâlet düşüncesi yerine, suçlunun ıslahını ve toplumun suç işlemekten alıkonulmasını esas almaktadır. Özel önleme ve genel önleme teorileri nisbî teoriler kapsamında tasnif edilmektedir. Özel önleme teorisi, cezalandırmanın geçmişe yönelerek suçluya yaptığı kötülüğü ödetmek değil, onu ıslah ederek ileride tekrar suç işlemesini önlemek ve topluma kazandırmak amacını taşıması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır. Cezalandırmanın amacı geleceğe yöneliktir. Özel önleme teorisine göre, cezalandırma meşrûyetini, sağlayacağı yarardan almaktadır. Yararı devamlı surette suçlu tarafında arayan bu yaklaşım, suçu olmuş bitmiş bir olay olarak görmektedir. Zamanı geri getirmek mümkün değildir. O halde verilecek ceza -keffârette olduğu gibi- suça değil suçluya yönelmeli, onu topluma tekrar kazandıracak nitelikte olmalıdır.³² Cezalandırmada özel önleme amacına yönelinmesi, keffâret ve adâlet amaçlarının göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Bu anlayışa göre ceza, suçlunun kusuru ve işlediği kötülük oranında değil, suçtan vazgeçmesi ve yeniden sosyalleşmesi için ne kadar gerekiyorsa, o oranda uygulanmalıdır.³³ Genel önleme, ceza koyma/cezalandırma işleminin toplumda yaşayan bireyleri suç işlemekten caydırma amacına dönük olması gerektiğini savunan bir teoridir. Uygulanacak cezanın önceden belirlenmiş olması, bireylerin suç işlediklerinde cezalandırılacaklarını bilmeleri ve suçlulara ceza verildiğini görmeleri, genel olarak onları suç işlemekten alıkoyar. Cezanın belirtilen işlevine genel önleme denilmektedir. Genel önlemede cezanın amacı, ne keffâret ne de fâilin ıslahıdır.³⁴ Amaçlanan yarar toplumsal düzenin korunması olduğu için, genel önleme, fâilin tekrar suç işlemeye yönelmesini engelleme düşüncesine tercih

³⁰ Dönmezer, Sulhi/Erman, Sâhir, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku*, Beta Basım, İstanbul 1999, c. II, s. 560.

³¹ Centel, s. 444.

³² Dönmezer/Erman, c. II, s. 560.

³³ Centel, s. 447.

³⁴ Centel, s. 452; Dağcı, Şâmil, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 33.

edilmektedir. Dolayısıyla genel önleme teorisi, suçlulara verilecek cezaların ağır ve şiddetli olmasını gerekli kılmaktadır.³⁵

Cezalandırmanın tek bir amaca indirgenemeyeceği gerçeği, ceza konulurken ve uygulanırken mümkün olduğu ölçüde her bir amacının gözetilmesi düşüncesine dayanan karma teoriyi doğurmuştur. Cezalandırmada gözetilmesi gerektiği düşünülen keffâret teşkil etme, özel önleme ve genel önleme amaçlarını bağdaştırmaya çalışan karma teoriye göre ceza, kusurla ve işlenen suçun büyüklüğüyle orantılı olmalı, fâilin tekrar suç işlemeye yönelmesini engellemek için onu ıslâh etmeli ve aynı zamanda uygulandığında toplumdaki diğer bireyleri suç işlemekten alıkoyacak bir işleve sahip olmalıdır.³⁶ Karma teori, cezalandırmada, suçun türüne göre keffâret teşkil etme, özel önleme ve genel önleme amaçlarından birine veya ikisine ağırlık vermeyi ya da tümünü birlikte dikkate almayı benimsemektedir.³⁷

İslâm ceza hukukunda cezalara ilişkin düzenlemelerde üç temel amaç gözetilmiştir. Onlardan ilki suçlunun ıslahıdır. İkinci amaç, suç mağdurunun kendisini ve/veya yakınlarını adâletin sağlandığı hususunda ikna edip, teskin ve razı etmektir. Üçüncü bir amaç ise, toplumda suç işlemeyi tasarlayan kimseleri korkutarak, suç işleme niyet ve düşüncesinden vazgeçirmektir.³⁸

İslâm ceza hukuku kuralları konulurken gözetilen amaçlar birlikte dikkate alınabileceği gibi, kimi durumlarda birine ya da ikisine ağırlık verilebilmektedir. Buna göre ölüm cezası niteliğinde olmayan had ve ta'zîr suçlarında cezalar, hem suçlunun ıslahını, hem mağdur ve/veya yakınlarının razı edilip intikam duygularından uzaklaşmalarını hem de toplumun diğer bireylerinin cezalandırılan kimselerin halinden ibret alıp suç işlemekten kaçınmalarını sağlama amaçlarına yönelmiştir. Ölüm cezasını gerektiren suçlarda ise, suçlunun ıslahı, mağdur ve/veya yakınlarının razı edilmeleri ile diğer bireylerin suç işlemekten caydırılmalarına ilişkin amaçlar karşısında göz ardı edilmiştir. Zira ölüm cezasını gerektiren suçlarda suçlunun iradesindeki aşırı kötülüğün yanı sıra, mağdura ve toplumsal düzenin üzerine kurulduğu değerlere verdiği büyük zararın âdil bir tepkiyle karşılanması daha önemli sayılmıştır. İslâm ceza hukuku kastın olmadığı suçlarda da, iradede bir kötülük olmadığı için, suçlunun ıslahından daha çok mağdurun ve/veya yakınlarının tatmini ile toplumsal düzenin iadesi amaçlarını gerçekleştirmekle yetinmiş; daha

³⁵ Centel, s. 452.

³⁶ Dönmezer/Erman, c. II, s. 560-564.

³⁷ Centel, s. 554.

³⁸ İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhîr, *Makâsidu 'ş-Şerîati'l-İslâmiyye*, Dâru'n-Nefâis, Ürdün 2011, s. 516; Avvâ, s. 71.

hafif olan ta'zîr türünde cezalar ve özellikle de tazminat türü yaptırımlar öngörmüştür.³⁹

İslâm ceza hukukunda kasten öldürme suçunun cezası, kısastır. Kısas kelime olarak denk olmak demektir. Kısas, bir İslâm ceza hukuku terimi olarak da kasten öldürme suçu işleyen kimsenin işlediği suça denk bir yaptırımla cezalandırıldığını ifade etmektedir.⁴⁰ Kasten öldürme suçunu işleyen kimse, mağdur yakınlarının (evliyâu'd-dem) kısastan vazgeçip diyete razı olmamaları ya da onu tümüyle affetmemeleri halinde, ölümlü cezalandırıldığı için, kısas cezasında doğal olarak suçlunun ıslahından söz edilemez. Kısas cezasının öngörülmesinde birinci derecede mağdur yakınlarının teskin edilip, intikam duygularından uzaklaştırılmaları ve kan davalarının önüne geçilmesi amacı gözetilmiştir.⁴¹ İkinci derecede gözetilen amaç ise, toplumda yaşayan diğer bireylerin ölüm cezasının uygulanacağını bilmeleri nedeniyle kasten öldürme suçu işlemekten caydırılmaları ve bu suretle insanların yaşam haklarının korunmasıdır.⁴² Nitekim Kur'ân'da "Ey akıl sahipleri kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki (suç işlemekten) sakınırsınız."⁴³ denilmesi, gözetilen bu iki amaçla ilgilidir. Şu halde kasten öldürme suçunun kısasla cezalandırılmasında suçlunun ıslahı, diğer amaçların önemi karşısında ihmal edilen bir amaç niteliğindedir. Esasen bir kimsenin yaşamına kasten son verecek kadar kötü irade sahibi bir kimsenin aynı şekilde cezalandırılması, gözetilen iki temel amacın yanı sıra, keffâret/ödetme niteliğinde bir yaptırım olarak kabul edilmekte ve adâletin bir gereği olarak değerlendirilmektedir.⁴⁴

Üstsoyun kasten altsoyunu öldürmesi suçunda kısas cezasının uygulanmaması, İslâm ceza hukukundaki çoğunluk yaklaşımına göre, üstsoy-altsoy ilişkisi bulunmayan kimselerce işlenen kasten öldürme suçlarının cezalandırılmasında gözetilen amaçların gerçekleşmeyecek olmasından ötürüdür. Şöyle ki, kısas cezasıyla ulaşılması beklenen en önemli amaç, mağdur

³⁹ el-Kaffâl el-Kebîr, Ebû Bekr Muhammed b. Ali b. İsmâil b. eş-Şâşî, *Mehâsinu's-Şeria fi Furûi's-Şâfiyye*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1428/2007, s. 539-542; el-Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, Dâru'l-Erkâm, Beyrut ty., c. V, s. 478.

⁴⁰ en-Nesefî, Ebû Hafs Necmuddîn Umer b. Muhammed b. Ahmed, *Tilbetu't-Talebe fi'l-Istilahâti'l-Fikhiyye*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 1995, s. 327; el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdîrahmân, *Mehâsinu'l-İslâm ve Şerâiu'l-İslâm*, Mektebetu'l-Kudsî, Kâhire 1357, s. 101; el-Mutarrızî, Ebu'l-Feth Burhânuddîn Nâsır b. Abdiseyyid b. Ali, *el-Muğrib fi Terfîbi'l-Mu'rib*, Tahkik: Mahmud Fâhûrî ve Abdulhamîd Muhtâr, Mektebetu Usâme b. Zeyd, Halep 1979, c. II, s. 18 (K-S-S maddesi). Ayrıca Bkz. Bilmen, Ömer Nasûhî, *Hukûkî İslâmiyye ve Istilahâtu Fikhiyye Kâmusu*, Bilmen Yayınları, İstanbul ty., c. III, s. 18.

⁴¹ el-Buhârî, s. 101; İbn Âşûr, s. 517.

⁴² el-Kurtubî, c. II, s. 256; İbn Âşûr, s. 516.

⁴³ Bakara, 2/179.

⁴⁴ Bu hususta geniş bir değerlendirme için bkz. el-Kaffâl el-Kebîr, s. 538 vd.

yakınlarının teskin ve tatmin edilmesi, intikam duygularına kapılmalarının engellenmesidir. Üstsoya altsoyunu kasten öldürmesi sebebiyle uygulanacak kısas cezası ise belirtilen amacı gerçekleştirmekten uzaktır. Açıktır ki, öldürülen altsoyun yakınları aynı zamanda suçlu üstsoyun da yakınlarıdır. Üstsoyun işlediği öldürme fiili nedeniyle ölümle cezalandırılması, yakınlarının acısını azaltmak yerine, bunun ikiye katlanmasına yol açar.⁴⁵ Üstsoya kısas cezasının uygulanması, toplumdaki diğer bireylerin suç işlemekten caydırılmasına ilişkin olarak gözetilen amacı gerçekleştirmekten de uzaktır. Zira üstsoyun altsoyunu kasten öldürmesi çok nadir meydana gelen olaylardandır. Üstsoyun altsoyuna karşı yaratılıştan beslediği sevgi ve şefkati bilen toplum, böyle bir cinayeti ibret alınacak değil, şaşılacak bir olay olarak değerlendirir. Kısas cezasında sırf üstsoy konumundaki insanları altsoya karşı kasten öldürme suçunu işlemekten sakındırma amacının gözetilemeyeceği de, belirtilen sebeple, yani üstsoyun doğasında var olan sevgi ve şefkat sebebiyle öncelikle sabittir. Dolayısıyla üstsoya uygulanacak kısas cezası cezalandırmadaki caydırıcılık amacı bakımından da anlamlı değildir.⁴⁶

SONUÇ

İslâm ceza hukuku doktrininde çoğunluk görüşü altsoyunu kasten öldüren üstsoya kısas cezasının uygulanmayacağı, onun yerine yetkili organın ta'zîr cezasına hükmedebileceği ve suçlunun diyet ödemesi gerektiği biçimindedir. Çoğunluk, bu görüşü, İslâm ceza hukuku kaynaklarından elde ettiği bir kısım delillerin yanı sıra, kısas cezasının meşru kılınmasında gözetilen ve uygulanmasıyla ulaşılması umulan amaçların, altsoyunu kasten öldüren üstsoy bakımından geçerli olmadığı tespitine dayandırmaktadır.

Mâlikî hukukçuların da aralarında bulunduğu azınlık ise, söz konusu suç nedeniyle üstsoyun da kısasla cezalandırılacağını ilke olarak kabul etmektedir. Şu kadar ki mâlikî hukukçular, azınlık görüşüne katılan diğer hukukçulardan farklı olarak, üstsoyun altsoyuna karşı olgusal olarak taşıdığı, yani fitrat/yaratılış gereği içinde barındırdığı sevgi ve şefkatin büyüklüğünü gözetmek suretiyle, suça ilişkin kastın tespitini ağır şartlara bağlamışlardır.

İslâm ceza hukukunda üstsoyunu öldüren altsoy, üstsoyun aksine, ceza indirimi niteliğindeki kısas cezasının düşmesine ilişkin düzenlemeden yararlanamamaktadır. Bunun gerekçesi olarak, altsoyun üstsoyuna karşı,

⁴⁵ Krş. Aktaş, s. 52.

⁴⁶ el-Kâsânî, c. X, s. 241-242; İbn Muflih, Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed el-Makdisî, *Kitâbu'l-Furû'*, Âlemu'l-Kütüb, Beyrut 1985, c. V, s. 643-644. Ayrıca bkz. Bilmen, c. III, s. 64; Avvâ, s. 249.

üstsoyun ona karşı beslediği ölçüde, hiçbir çıkar gözetmeyen sevgi ve şefkat duygusuna yaratılış gereği sahip olmaması gösterilmektedir.

Türk ceza hukukunda ise, üstsoy ve altsoy ile eş ve kardeşlerin birbirlerine karşı işledikleri kasten öldürme suçu, kasten öldürme suçunun nitelikli halleri arasında sayılmış ve daha ağır bir ceza öngörülmüştür. Bu yaklaşım, İslâm ceza hukukunda altsoyunu kasten öldüren üstsoyun cezasını hafifleten yaklaşıma ters bir cezalandırma düşüncesini temsil etmektedir. Türk Ceza Kanunu'ndaki söz konusu düzenleme, bir yakınını kasten öldüren kimsedeki irade kötülüğünün daha büyük olduğu kabulü yanında, yakını tarafından öldürülmek, mağdur kimsenin ondan beklemeyeceği bir davranış olduğu için mağdurun kendini korumaya dönük imkanlarının bulunmayışı gerekçelerine dayanmaktadır.

KAYNAKLAR

Aktaş, Ömer Osman Faruk, *İslâm Ceza Hukuku Hükümlerinin Uygulanmasında Akrabalığın Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010.

Avvâ, Muhammed Selim, *Fî Usûli'n-Nizâmi'l-Cinâiyyi'l-İslâmî*, Dâru'l-Maârif, Kâhire 1983.

el-Bâcî, Ebu'l-Velîd Suleymân b. Halef b. Sa'd et-Tucibî (474/1081), *el-Muntekâ*, I-VII, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Beyrut ty.

Bilmen, Ömer Nasûhi (1391/1971), *Hukûkî İslâmiyye ve Istılahâtı Fıkhiyye Kâmûsu*, I-VIII, Bilmen Yayınları, İstanbul ty.

el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdirrahmân (546/1151), *Mehâsinu'l-İslâm ve Şerâiu'l-İslâm*, Mektebetu'l-Kudsî, Kâhire 1357.

Centel, Nur, *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, Beta Basım, İstanbul 2001.

Dağcı, Şâmil, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Füller*, Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1996.

Dâmâd, Şeyhîzâde Abdurrahmân b. Muhammed (1078/1667), *Mecmau'l-Enhur fî Şerhi Multeka'l-Ebhur*, I-IV, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, by. ty.

ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân (255/868), *es-Sunen*, IX, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

ed-Desûkî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Arafe (1230/1815), *Hâşiyetu'd-Desûkî ale'ş-Şerhi'l-Kebîr*, I-IV (Derdîr'in eş-Şerhu'l-

Kebîri ve Sîdî Şeyh Muhammed Uleyş'in *Takrîrâtıyla* birlikte), Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, by. ty.

Dönmezer, Sulhi/Erman, Sâhir, *Nazarî ve Tatbîkî Ceza Hukuku*, I-III, Beta Basım, İstanbul 1999.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'âs b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî, *es-Sunen*, VII-XI, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Ebû Zehra, Muhammed, *el-Cerîme ve'l-Ukûbe fi'l-Fıkhi'l-İslâmî: el-Cerîme*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire 1999.

Erem, Faruk/Danışman, Ahmet/Artuk, M. Emin, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yay., Ankara 1997.

Hakeri, Hakan, *Kasten Öldürme Suçları (TCK md. 82-83)*, Ankara 2006.

İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Umer b. Abdilazîz ed-Dımaşkî (1252/1836), *Reddu'l-Muhtâr ale'd-Durri'l-Muhtâr*, I-V, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut ty.

İbn Âşûr, Muhammed Tâhîr b. Muhammed b. Muhammed et-Tunûsî (1394/1973), *Makâsîdu's-Şerîati'l-İslâmiyye*, Tahkîk ve Dirâse: Muhammed Tâhîr el-Mîsâvî, Dâru'n-Nefâis, Ürdün 2011.

İbn Hanbel, Ahmed, (241/855) *el-Musned*, I-L, Tahkîk: Şuayb el-Arnâvut ve Âdil Murşid, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1995.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd, *el-Muhâllâ bi'l-Âsâr*, I-XII, Tahkîk: Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Fikr, Beyrut ty.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed (620/1223), *el-Muğnî*, I-XII+2 (Şemsuddîn İbn Kudâme'nin *eş-Şerhu'l-Kebîr*'i ile birlikte) Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut ty.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî (273/888) *es-Sunen*, XVII-XVIII, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

İbn Muflih, Ebû İshâk Burhânuddîn İbrâhîm b. Muhammed (844/1479), *el-Mubdi' fi Şerhi'l-Mukni'*, I-X, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1982.

İbn Muflih, Şemsuddîn el-Makdisî Ebû Abdillâh Muhammed (763/1362), *Kitâbu'l-Furû'*, I-VI, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1985.

İbn Ruşd el-Cedd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî (v. 520/1126), *el-Beyân ve't-Tahsil*, I-XX, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1988.

İbn Ruşd el-Hafîd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî (595/1198), *Bidâyetu'l-Muctehid ve Nihâyetu'l-Muktesid*, Tahkîk: Sâlim el-Cezâirî, Muessesetü'r-Risâle, Beyrut 2004.

İbnu'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed Meâfirî (543/1148), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I-IV, Tahrîc ve Ta'lik: Muhammed Abdulkâdir Atâ', Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1988.

el-Kaffâl el-Kebîr, Ebû Bekr Muhammed b. Alî b. İsmâîl b. eş-Şâşî (365/975), *Mehâsinu's-Şerîa fî Furûi's-Şâfiyye*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1428/2007.

el-Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Hanefî (587/1191), *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertibi's-Şerâi'*, I-X, Tahkîk: Alî Muhammed Muavvid ve Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2010.

el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (671/1273), *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XII, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1986.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh el-Asbâhî el-Himyerî (179/795), *el-Muvatta'*, Tahrîc, Ta'lik ve Tahkîk: Muhammed Fuad Abdalbâkî, Dâru'l-Hadîs, Kahire 2005.

el-Mâverdi, Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb (450/1058), *el-Hâvi'l-Kebîr*, I-XVIII, Tahkîk: Alî Muhammed Muavvid ve Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994.

el-Mevsilî, Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd (683/1284), *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, I-V, Tahkîk: Muhammed Adnân Dervîş, Dâru'l-Erkâm, Beyrut ty.

el-Mutarrızî, Ebu'l-Feth Burhânuddîn Nâsır b. Abdisseyid b. Alî (610/1213), *el-Muğrib fî Tertibi'l-Mu'rib*, I-II, Tahkîk: Mahmud Fâhûrî ve Abdulhamîd Muhtâr, Mektebetu Usâme b. Zeyd, Halep 1979.

en-Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Alî b. Şuayb (303/915), *es-Sunen*, XV-XVI, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

en-Nesefî, Ebû Hafs Necmuddîn Umer b. Muhammed b. Ahmed (537/1142), *Tilbetu't-Talebe fî'l-İstilahâti'l-Fıkhiyye*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 1995.

en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref (676/1277), *Ravdatu't-Tâlibîn ve Umdetu'l-Muftîn*, I-XII, Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut 1991.

-----, *el-Mecmû'*, I-XX (er-Râfiî'nin eş-Şerhu'l-Kebîr'i ve İbn Hacer el-Askalânî'nin *et-Telhîsu'l-Habîr'i* ile birlikte), Dâru'l-Fikr, Beyrut ty.

Polat, Ahmet Zeki, *Öğreti ve Uygulamada Adam Öldürme Suçları*, Alfa Basım Yayım, İstanbul 1999.

Sahnûn b. Saîd et-Tenûhî (240/854), *el-Mudevvenetu'l-Kubrâ*, I-VI, Dâru Sâdır, Mısır ty.

es-Serahsî, Ebû Bekr Şemsu'l-Eimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl (483/1090), *el-Mebsût*, I-XXX, Tahkik: Muhammed Hasan İsmâil eş-Şâfiî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2001.

eş-Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs (204/820), *el-Umm*, I-V (el-Muzenî'nin *Muhtasar*'ı ile birlikte), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1990.

eş-Şirbînî, Şemsuddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed (977/1570), *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Maâni Elfazi'l-Minhâc*, I-IV, Daru'l-Fikr, Beyrut ty.

et-Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ (279/892), *es-Sunen*, XII-XIV, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

ez-Zeylaî, Fahrüddîn Usmân b. Alî b. Mihcen (743/1342), *Tebyînu'l-Hakâik fî Şerhi Kenzi'd-Dekâik*, I-VI (eş-Şelebî'nin hâşiyesi ile birlikte), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ty.